

A PREFERENCIÁLIS VÁMRENDSZER

AZ UTOLSÓ IDŐBEN mind sűrűbben emlegetik a preferenciális vámrendszerre való áttérés lehetőségét, amelyben igen sokan a jelenlegi gazdasági válság leküzdésének egyik legfőbb eszközét látják. Bethlen gróf magyar miniszterelnök nem régen a gazdasági kérdésekről tartott egy beszédében kimerítően beszélt a preferenciális vámok eszméjéről. Egyes államok újabban megkötött kereskedelmi megállapodásaikban már most is kifejezetten fenntartják maguknak a preferenciális rendszerre való áttérés lehetőségét, amennyiben elismeretik azt a jogukat, hogy egyes államoknak a legnagyobb kedvezmény elvén túlmenő előnyöket nyújtsanak, amelyeket más államok részére megadni nem hajlandók, már pedig bizonyára nem fektetnének súlyt ennek kimondására, ha nem gondolnának a preferenciális vámokra való áttérés komoly lehetőségére. A genfi Népszövetség gazdaságpolitikai tanácskozásaiban a preferenciális rendszerre való áttérés gondolata szintén vörös fonálként húzódik végig és legutóbb a novemberben lezárult második ú. n. vámbékekonferencia Genfben a keleteurópai agrárállamok kívánságára eléggé barátságos szellemben foglalkozott a preferenciális rendszer behozatalának kérdésével. Már maga az a körülmény, hogy ezt az eszmét elsősorban az agrárállamok vetették fel, amelyekhez mi is tartozunk, mutatja ennek a kérdésnek a mi szempontunkból való nagy jelentőségét. Ez érthető is, mert hisz egyedül ez a preferenciális rendszer tehetné lehetővé, hogy más államok a mi kivitelre kerülő mezőgazdasági termékeinknek nagyobb kedvezményeket adjanak, mint amelyeket más országok — pl. a tengerentúli államok—hasonló termékeinek nyújtanak, ami elkerülhetetlenül szükséges válsággal küzdő mezőgazdaságunk talpraállítására.

Mindezek a körülmények eléggé igazolják annak szükségességét, hogy a preferenciális rendszer lényegével a magyar közvéleménynek legszélesebb rétegei is alaposan megismerkedjenek.

A nagyobb gazdasági területek megalkotására való törekvés sohasem volt élénkebb és erősebb, mint a mi napjainkban, dacára annak, hogy az a gazdasági politika, amelyet jóformán az összes államok a háború befejezése óta, de részben már a háborúelőtti időben is gyakorlatilag követtek, homlokegyenest ellenkező irányban mozgott és mozog még ma is.

Hogy a gazdasági politika terén ellentétes irányok küzdenek egymással, az természetes és sohasem volt másképpen. Rendszerint két főirány az, amely egymással szemben áll. Az egyik a szabadkereskedelmi

irány, amely lehetőleg kerülni akarja a termelési viszonyokba való mesterséges beavatkozást, tehát azt is, amely vámok útján érvényesül, és olyan állapotra törekszik, amelyben minden nép nagyjában azoknak az áruknak előállítására szorítkoznék, amelyeknek termelésére saját területén az előfeltételek kedvezőbbek, mint más államokban. Ezeket azután előállítaná nemcsak a maga szükségleteinek fedezésére, de ama külföldi államok részére is, amelyekben az illető cikkek előállításának feltételei kedvezőtlenebbek. Ennek a rendszernek alapján tehát valamilyen nemzetközi munkamegosztás létesülne, amelyben minden nemzet azt a feladatot végezné el, amelynek elvégzésére legalkalmasabb akár a földrajzi viszonyoknál fogva, akár azért, mert valamely nép bizonyos feladatok elvégzésében természetadta különös képességeket mutat, akár azért, mert a történeti fejlődés a termelés bizonyos előfeltételeinek kialakulására különösen kedvező volt. Az ellenkező célokat tűzi maga elé a védvámrendszer, amely nem ilyen nemzetközi munkamegosztásra törekszik, hanem a nemzeti termelés védelmére, azaz arra, hogy az a nemzet, amely ezt a politikát követi, az észszerű lehetőség határain belül összes szükségleteit a belföldön állítsa elő és ne legyen kényszerülve arra, hogy e cikkek megvásárlásával a külföldnek adózzék. A két gazdaságpolitikai irány mindenike más-más érdekeket elégített ki. A szabadkereskedelmi irány azoknak érdekét, kik olyan cikkeket termeltek, amelyek előállítására az illető országban különösen kedvező feltételek álltak fenn, mert ezeknek nagyobb érdekük volt abban, hogy termékeiket szabadon vihessék ki a külföldre, mint abban, hogy mesterséges védelmet találjanak olyan országokkal szemben, amelyek a rájuk nézve fontos cikkeket amúgyis csak kedvezőtlenebb feltételek mellett — azaz drágábban és rosszabbul — állították elő. A védvámos irány viszont azoknak érdekét szolgálta, akik olyan cikkek előállításával foglalkoztak, amelyekre más országokban kedvezőbbek voltak az előfeltételek, mert ezeknek viszont arra volt szükségük, hogy védelmet nyerjenek külföldi árúk behozatala ellen, viszont az, hogy ők maguk is utat nyerjenek a külföld felé, nem bírt rájuk nézve fontossággal, mert hiszen határaikon túl, amelyeken belül a védelmet élvezték, amúgy sem voltak versenyképesek. Ez az érdekellentét már magában is szükségessé tette, hogy a két irány egyike se érvényesíthessék túlságos mereven. A szabadkereskedelmi iránynak túlmerev alkalmazása megakasztotta volna egyes országok gazdasági fejlődését és a kezdetlegesebb gazdasági életformáknak fejlettebb gazdasági életformákkal való felcserélését. A védvámos iránynak túlmerev alkalmazása viszont, tekintettel arra, hogy annak hasonló védvámos intézkedésekre kellett vezetnie más államok részéről is, tönkretette volna az egyes országok létező termelését, feláldozott volna tehát valószínű értékeket pusztán csak remélt előnyök kedvéért. Ezért a két irányt egyfelől rendszerint nem alkalmazták egész merevségükből, másfelől pedig ingaszerű változásokat is észlelünk közöttük, amennyiben a gazdaságtörténeti fejlődés tanúsága szerint egyszer az egyik, máskor a másik politikára való hajlandóság kerekedett felül.

Azok a mérsékeltbb formák, amelyek között az említett két irány a mi korunkban — a XIX. század derekától kezdve — érvényesült,

nagyjában kétfélék. A szabadkereskedelmi rendszer általános formában, minden országra alkalmazva alig valahol érvényesült. Kivételt e tekintetben csakis Angliában találunk, amelynek ipari fejlődése megelőzte a többi európai országokét, úgy hogy Anglia feláldozhatta azokat a gazdasági ágakat, amelyek a külfölddel szemben való védelem nélkül nem boldogulhattak, azok kedvéért, amelyeknek nagy külföldi piacra volt szükségük, mert ezen az úton hatékonyabban tudta saját népének jólétét fokozni. Egyebütt a szabadkereskedelmi törekvések vagy arra szorítkoznak, hogy a védvamos törekvések merevségét enyhítsék és ahol ezen túlmenő célok felé irányultak, amire igen kevés eset volt, nem az összes államokkal való szabadkereskedelemre, hanem legfeljebb bizonyos országoknak szabadkereskedelmi alapon való gazdasági összefogására, azaz vámszövetségek alakítására irányultak. Szabadkereskedelmet tehát nem általános érvénnyel, hanem csak regionálisan igyekeztek megvalósítani. Ilyen vámszövetség volt az is, amely 1867 óta Ausztria és Magyarország között állt fenn és amely aligha jött volna létre, ha az 1867-ik évi kiegyezés nem esett volna olyan korszakba, amely határozott hajlandóságot mutatott a szabadkereskedelmi tendenciák felé. Ilyen vámszövetséggé akarták összekovácsolni az ú. n. Középeurópai Gazdasági Egyesületek, legalább is megindulásuk idejében, a Közép-Európához tartozó államokat. Minthogy azonban a múlt század hetvenes éveiben határozottan a védvamos tendenciák kerekedtek felül és viszonylag csekély ingadozások mellett megtartották uralmukat mind a mai napig, nemcsak ezek a vámszövetségi tervek nem valósultak meg, hanem még azok a vámszövetségek is mind erősebb támadásoknak voltak kitéve, amelyek már régebben, a szabadkereskedelmi tendenciák uralma idejében létesültek. De viszont a védvamos rendszerek sem voltak a maguk egész merevségében kiépíthetők. Akadályozta ezt az a megfontolás, hogy abban az arányban, amelyben egy ország idegen termékeknek saját területéről való kizárására törekszik, kénytelen számolni azzal is, hogy hasonló módon saját termékeit is ki fogják zárni az idegen piacokról, ami az illető állam termelését veszélybe döntheti. Ezért az államok hajlandóknak mutatkoztak arra, hogy a nemzeti termelés védelmét szolgáló politikájukat kompromisszumos úton mérsékeljék és védővámjaikat szerződésileg lefaragják azon feltétel mellett, hogy ugyanezt teszik meg a velük szemben álló államok is. Így tehát a tiszta védvamos rendszer átalakult kereskedelmi szerződéses rendszerré. Ebben az átalakulásban a szabadkereskedelmi irányzatnak a védvamos törekvésekre gyakorolt mérséklő és fékező hatása nyilvánult meg és a dolgok lassanként oda fejlődtek, hogy a szabadkereskedelmi irány hívei a végén már meg is elégedtek azzal, ha a kereskedelmi szerződéses rendszer számára tudtak tért hódítani az ezen túlmenő és merevebb védvamtörekvésekkel szemben. A szerződéses rendszer tehát a *do ut des* — adok, hogy te is adjál — elve alapján folytatott alku útján állapított meg egy mérsékeltbb vámvédelmet, amely egyfelől nem tette tönkre a külföldi piacokra rászoruló termelési ágakat, másfelől azonban a belföldi piacon elég védelmet biztosított egyes zsengebb termelési ágaknak arra, hogy ott a külföldi verseny nyomásától felszabadulva megerősödhesse és fejlődhesse. A szerződéses

rendszerben azonban két különböző utat lehetett követni. Az egyik két országnak egymáshoz való viszonyát függetlenül a többi államokhoz való viszonyától rendezte, tehát úgy, hogy abban a szerződésben, amelyet A állam B állammal kötött, az A által B állam részére adott engedményeknek ugyanoly értékűeknek kellett lenniök, mint azoknak, amelyeket ugyanazon a szerződésen belül B állam A államnak nyújtott. Ez az ú. n. reciprocitási, azaz viszonzossági elv, amelyet kivált az Egyesült Államok alkalmaztak. A másik út, amelyet követni lehetett, abban állt, hogy két ország akkor, amikor kölcsönös engedmények útján rendezték azokat a kérdéseket, amelyek speciális viszonyaiknál fogva a kettőjük közötti forgalomban a legfontosabbak, egyúttal — ugyancsak kölcsönösen — még azt az előnyt is biztosították egymásnak, hogy soha nem fognak semmiféle vonatkozásban egy harmadik államot kedvezőbben kezelni, hogy tehát A állam B államnak mindazokat a kedvezményeket meg fogja adni, amelyeket bármely harmadik államnak koncedál és viszont B állam ugyanígy fog eljárni A állammal szemben is. Ebből alakult ki az ú. n. legtöbb kedvezményes rendszer. Világos, hogy ez az utóbbi rendszer közelebb áll a szabadkereskedelmi tendenciákhoz, mint a reciprocitási rendszer és erre vezethető vissza, hogy a szabadkereskedelmi tábor az utolsó évtizedekben, a védvamos törekvések uralmának idejében, igen sokféle megelégedett azzal, hogy a messzebbmenő védvamos törekvések helyett a szerződéses rendszer mellett, a szerződéses rendszer különböző válfajai között pedig a legtöbb kedvezményes rendszer mellett foglaljon állást.

Az utóbbi időben gyakran halljuk, hogy a legtöbb kedvezményes rendszer elavult és túlélte önmagát, hogy tehát más valamit kell helyébe léptetni. Ezt a sokat hangoztatott nézetet közelebbről kell megvizsgáljunk.

A legtöbb kedvezményes rendszerrel való elégedetlenség nagy részben arra a megfigyelésre vezethető vissza, hogy ennek a rendszernek keretem belül egyes államoktól bizonyos körülmények között sokkal kevesebb értékű előnyt kapunk, mint amennyi előnyt ők ugyanezen rendszer alapján a mi területünkön élveznek. Ez ellen ágaskodik az az érzésünk, hogy egy jó kereskedelmi szerződésben mindig az engedmények és ellenkoncesszióknak gondosan mérlegelt egyensúlyát kell megtalálnunk. Ha két állam egymásnak a kölcsönös legtöbb kedvezményt koncedálja, azaz ha egymásnak biztosítják mindazokat a gazdasági előnyöket, amelyeket a múltban más államnak nyújtottak vagy a jövőben más államnak nyújtani fognak, akkor már nem feketnek túlságos súlyt annak mérlegelésére, hogy milyen értéke van a legtöbb kedvezményes elvnek az egyik és milyen a másik állam részére. Lehetséges tehát, hogy két állam egymáshoz való viszonyában a legtöbb kedvezménynek kölcsönös biztosítása A állam részére lehetővé teszi a B államba irányuló kivitelének jelentékeny fokozását, anélkül, hogy B állam hasonló lehetőséget találna az A államba irányuló kivitelének megfelelő fokozására. Lehetséges, hogy egyes államok jóformán ingyen jutnak nagyértékű előnyök birtokába, amelyekért az az állam, amely azokat nyújtja, megfelelő ellenértéket nem kap. Az ilyen egyenlőtlenések a legtöbb kedvezményes elv alkalmazása óta mindig előfordultak és egészen soha el

nem kerülhetők. Hátrányuk azonban elenyészik vagy mérséklődik, ha a legtöbb kedvezményes rendszert mint egységes egészet tekintjük és hatását nem csak két véletlenül kiragadott állam gazdasági relációinak világnál szemléljük. Az az előny, amelyet akkor nyerünk, amikor a legtöbb kedvezményes rendszer segítségével — amely jóformán az összes államokat felöleli — biztosítjuk magunknak a lehetőséget arra, hogy az összes többi állam területén nem bánhatnak a mi áruinkkal kedvezőtlenebbül, mint bármely más állam áruival, rendszerint van olyan értékű, mint az az ellenengedmény, amelyet mi teszünk, amikor saját területünkön is az összes államok áruit egyenlő feltételek mellett bocsátjuk be. Ha egyes esetekben,—bizonyos államokkal való kereskedelmivizonylatunkban — egyoldalú kárunk van belőle, más relációban ismét valamilyen egyoldalú hasznunk eredhet belőle és a végén ezek az előnyök és hátrányok valószínűleg nagyjában egyenlő értékűek lesznek.

De ettől eltekintve nem volna helyes a legtöbb kedvezményes elvnek egyszerű elejtése. Ez annak megkövetelésére vezetne, hogy minden államnak az összes engedményeket, amelyeket tőlünk kap, hasonló értékű ellenengedménnyel kellene kompenzálnia. Ebben a rendszerben, amelyet a viszonyossági vagy reciprocitási rendszer neve alatt az Északamerikai Egyesült Államok régóta alkalmaznak, minden szerződésben, amelyet két állam egymással köt, gondosan le kellene mérni minden előnyt, amelyet a felek mindenike kap és ügyelni kellene arra, hogy a másik fél azért, amit kapott, hasonló értékű ellenengedményt nyújtson. Olyan államból tehát, amely tőlünk több árut vesz át, mi is több árut bocsátanánk be és megfordítva. Ennél a rendszernél tehát ki volna zárva, ami a legtöbb kedvezményes elvre felépített rendszer keretén belül gyakran előfordul, hogy valamely országnak hozzánk irányuló kivitelde rendkívül módon megnő, míg a mi kivitelünk ugyanabbe az országba változatlan marad vagy visszafejlődik. A gondosabb megfontolás azonban annak felismerésére vezet, hogy ez a redprodtási rendszer csakis a nagy gazdasági területek számára előnyös, míg kisebb gazdasági területekre határozottan káros. Haszonnal ezt a rendszert azok az államok alkalmazhatják, amelyek a másik szerződő félnek sokat tudnak nyújtani, míg ők maguk keveset kívánnak tőle. Ezek pedig rendszerint a nagy gazdasági egységek. Amely államnak ellenben több kívánivalója van, mint amit ő adni képes, — és kis országokban majdnem mindig ez lesz a helyzet, — az a legtöbb kedvezményes elv hídján át, amely megnyitja részére az utat az összes előnyök felé, amelyeket bármely állam kivívott a maga áru részére — kedvezőbb előfeltételeket tud teremteni kivitele részére, mintha ahhoz ragaszkodnék, hogy minden egyes állammal szemben gondosan lemérje és összehasonlítsa az adott előnyök és az értük kapott engedmények pontos értékét.

Ez a megfontolás a legtöbb kedvezményes elv fenntartása mellett szól.

De a legtöbb kedvezményes elvnek, úgy, amint azt eddig alkalmazták, mégis voltak hátrányai is. Ezeknek egyike abban rejlett, hogy a legtöbb kedvezményes elv megakasztotta a kis területek gazdasági összefogására és ezzel a nagyobb gazdasági egységek létesítésére irányuló folyamatot,

amely pedig a mai világgazdasági helyzetben az egyetlen egészségesnek mondható gazdasági fejlődés.

A legtöbb kedvezményre való jog, amely az utolsó évtizedekben az európai kereskedelmi politikának egyik legfőbb pillére volt, annak az államnak, amely azt a maga részére megszerezte, biztonságot nyújtott ugyan abban a tekintetben, hogy a másik állam területén bármely harmadik állammal teljesen egyenlő feltételek mellett fogja eladhatni a maga termékeit, de egyúttal kizárta azt is, hogy két állam még akkor is, amikor valamely okból különösen közel állott egymáshoz, egymás területén jobb elbánásban részesítse egymást, mint bármely más, részükre esetleg teljesen közömbös harmadik országot. Két szomszédos állam tehát, amelynek érdekei esetleg azt javallották volna, hogy az egymással való forgalmat különös kedvezmények megadásával fejlesszék és növeljék, ezt nem teheték. Csak két alternatíva között választhattak: vagy le kellett mondaniok minden olyan kedvezményről, amely nem terjedt ki azonnal az összes többi országra is, kénytelenek lettek volna tehát egymást idegenként kezelni, vagy pedig azonnal, egyetlen ugrással, vámszövetségre kellett volna lépniök egymással, mert hiszen azt az elvet, hogy a vámszövetségek alakjában létesülő, egymással szemben vámokat egyáltalában nem alkalmazó országok által egymásnak megadott kedvezmények a legtöbb kedvezményes elvre való hivatkozással harmadik állam által nem igényelhetők, soha senki komolyan kétségbe nem vonta. A két lehetőség között az a különbség állt fenn, hogy vámszövetség esetében A államnak B államba kivitt termékei ott ugyanolyan elbánásban részesültek, mint ha magában B államban állítottak volna elő, tehát mint ennek az államnak saját termékei, míg a legtöbb kedvezményes rendszer alapján az egyik állam a másiknak csakis azt a kedvezményt biztosítja, hogy nem fog rosszabb elbánásban részesülni, mint bármely harmadik állam, illetve az ormán behozott idegen áruk, anélkül, hogy lemondana arról a jogáról, hogy saját termékeit kedvezőbb elbánásban részesítse, mint az idegeneket. Az államok tehát választhattak a vámszövetség és a legtöbb kedvezményes szerződés lehetősége között, — a között, hogy egymás területén a másik fél áruinak ugyanazt a helyzetet biztosítsák-e, amelyet saját termékeik élveznek, vagy pedig azt, amelyet a rájuk nézve teljesen közömbös idegen államoknak is koncedálnak. Harmadik lehetőség nem létezett.

A két fennálló lehetőség azonban nem volt kielégítő. A harmadik államokkal való egyenlő elbánás nem elégséges arra, hogy egyes államokat, amelyek kivételre voltak utalva, megvédjen más, kedvezőbb körülmények között termelő országok versenye ellen. Az európai gabonatermelő államok semmit sem nyernek azzal, ha valamely nyugati állam hasonló feltételek mellett engedi be búzájukat, mint a tengerentúli búzát, mert a tengerentúli államok annyival olcsóbban termelnek, hogy európai államok velük még a nyugateurópai piacokon is csak akkor versenyezhetnének eredményesen, ha nem egyenlő, de kedvezőbb feltételek mellett bocsáttatnának be. Tökéletesen ugyanaz a helyzet áll fenn egyes iparcikkekre is. Ezek a hátrányok, amelyek a legtöbb kedvezményes szerződésekkel mindig együtt jártak, akkor kezdtek tűrhetetlenekké válni, amikor a gazdasági viszonyok egyoldalúan egy

és ugyanannak a félnek, még pedig Amerikának túlnyomó előnyére alakultak. Az amerikai termelés az ottani munkabérek magassága dacára olcsóbb, mint az európai. Először azért, mert igen nagy fogyasztóterületre támaszkodik és ennél fogva nagymértékben élvezi a tömegtermelés előnyeit. Másodszor azért, mert az amerikai termelés a háború idejében erősen mechanizálódott. Harmadszor azért, mert Amerikának a háború óta beállt tőkegazdagsága a tőkekamat olcsóbodására vezetett. Ezen a termelést olcsóbbító tényezők érvényesülése az európai piacoknak olcsóbban termelt amerikai árukkal való elárasztására vezetett, ezzel pedig ismét tágult az amerikai termékek piaca, ismét fokozódott a tömegtermelés lehetősége és végül a termelés újabb olcsóbodása állt be, amivel azután ugyanaz a folyamat újra kezdődött. A helyzet tehát — schematikus beállításban — az, hogy az amerikai termelés olcsóbodása révén Amerika mind fokozottabb mértékben ragadja magához az európai piacot, az amerikai termelés piacainak illetévaló tágulása pedig megint fokozza a termelés olcsóbodását, tehát olyan fejlődés áll be, amelynek során a végtelen csavar törvényei szerint állandóan Amerika erősödik és Európa gyengül. Ez a helyzet az egyenlő elbánás elve túlságos kiterjesztésének hátrányait igen élesen hozta az európai gazdasági közvélemény tudatára.

Viszont azért az sem lehetséges, hogy — ha ebből a veszedelmes fejlődési irányból ki akarunk bontakozni — ezt úgy kíséreljük meg, hogy egy csapással a másik alternatívára térjünk át, amelyet az eddigi kereskedelempolitikai rendszer megengedett, hogy ugyanis vámszövetségeket teremtsünk különböző államok között és így szerezzük meg magunknak a lehetőséget arra, hogy más államok piacain kedvezőbb feltételek mellett versenyezhesünk, mint azok az államok, melyek nálunk olcsóbban termelnek. Az ilyen vámszövetségeknek minden átmenet nélküli hirtelen létesítése ugyanis mindenütt komoly érdekek veszélyeztetésével járna. Az az állam, amely valamely más állammal vámszövetségre lépne, biztos lehetne ugyan abban a tekintetben, hogy ennek az államnak területál termékeit kedvezőbben helyezheti el, mint bármely, a szövetséghez nem tartozó versenytársa. De ennél még többet ért volna el és éppen ez a plusz okozza, hogy a gyakorlatban vámszövetségék nem létesülnek. Az illető állam ugyanis nem csak azt érte volna el, hogy termékeivel kedvezőbben bánanak, mint más idegen termékeivel, hanem azt is, hogy az illető ország, amellyel vámszövetségre lépett, saját termékeinek nem biztosíthat nagyobb védelmet, mint neki magának, illetve az ő termékeinek. Az államok azonban rendszerint veszélyesnek tartották és fogják tartani határaiknak olyanmértékű megnyitását, amely lehetetlenné tenné saját termékeiknek különös védelmét, kivált akkor, ha ez a lépés hirtelenül, minden átmenet nélkül történék.

Mínt hogy ilyen körülmények között az a két út, amely az eddigi kereskedelempolitikai rendszerekben nyitva állt, — a legnagyobb kedvezményes elven alapuló, minden idegen országot egyforma elbánásban részesítő rendszer egyfelől, a teljes vámszövetség másfelől — egyaránt elégtelennek vagy helytelennek és ezért járhatatlannak bizonyult, törekedni kellett egy olyan új kereskedelempolitikai rendszer

kieszülésére, amely lehetővé tenné, hogy egyes államok termékei valamely más állam területén előnyösebb feltételek mellett legyenek értékesíthetők, mint más államok termékei, a nélkül, hogy ezért a két államnak egymással vámszövetségre kellene lépni. Az ilyen rendszernek előnye volna, hogy megkönnyítené az átmenetet a vámszövetség felé, amely a kereskedelempolitikai együttműködésnek legtokéletesebb alakja. Amíg az egyszerű legtöbb kedvezményes rendszerből a teljes vámszövetségbe való átmenet nem történhetik meg másként, mint egyetlen ugrással, addig ezt a lehetőséget vajmi kevés állam veheti igénybe, hiszen ezzel túlhirtelen és túlerős megrázkódtatásnak tennék ki saját termelésüket. Ha azonban volna mód arra, hogy ez az átmenet, ahelyett, hogy egyetlen ugrással történék, szakaszonként, etapeszerűen valósíttassék meg, a létező termelési érdekek messzemenő kímélésével és úgy, hogy az államoknak megmaradna a lehetőségük arra, hogy a velük szövetkezni akaró államok termékeit kisebb vámtételek mellett bocsássák be, — amelyek azután esetleg, de nem szükségképpen, fokónként tovább is leszállíthatók volnának mindaddig, amíg a teljes vámentesség nem válik lehetővé — akkor nem volna kizárva, hogy ezt az utat sok állam szívesen követné, mert hiszen ezt komoly termelési érdekeinek minden sérelme nélkül követhetné. Ezáltal az illető államok biztosíthatnák maguknak úgy a szükséges vámvédelmet, mint a bizonyos nagyobb gazdasági területhez való hozzátartozást, amely előfeltétele a tömegtermelésnek és ennél fogva a termelés megolcsóbításának is, és ezzel azután megszűnnék az a veszedelmes fejlődési irány is, amely ma egyoldalúan Amerikát erősíti. Igyekeznünk kell tehát egy olyan kereskedelempolitikai rendszer megkonstruálására, amely lehetővé tenné, hogy egyes államok más hozzájuk közelebb álló államoknak a legtöbb kedvezményes elven túlmenő engedményeket tegyenek, a nélkül, hogy azért ugyanazt az elbánást biztosítsanak részére, amelyet saját áruiknak akarnak fenntartani, amint ez vámszövetség létesítése esetében szükséges volna.

Ilyen rendszernek tekinthető a vámelőnyök rendszere, az ú. n. preferenciális rendszer, amelyről, mint említettük, az utolsó időben mindgyakrabban beszélnek. Ez a rendszer lehetővé tenné, hogy bizonyos államok, a nélkül, hogy vámszövetségre lépnének egymással, tehát a nélkül, hogy egymás áruit úgy kezelnék, mint ahogyan saját polgáraik termékeit kezelni szokták, egymásnak nagyobb előnyöket biztosítsanak, mint amilyeneket más, számukra közömbös államoknak megadnak, a nélkül, hogy ezeket az engedményeket a többi államok a legtöbb kedvezményes elvre való hivatkozással a maguk részére is igényelhetnék. Az ilyen preferenciális rendszerben egymással egyesülő államok nem alkotnának ugyan vámszövetséget — legalább nem, ha ezt a kifejezést a régi értelemben használjuk, amikor ez csak az olyan államokra nyert alkalmazást, amelyek között vámhatárok egyáltalában nem léteztek —, de azért mindenesetre a gazdasági szövetségnek bizonyos neme alakulna ki közöttük. Ez a preferenciális rendszer lehetővé tenné, hogy a benne résztvevő államok minden szükségletüket elsősorban egymástól fedezzék és csak azokat a szükségleteket szerezzék be másutt, amelyek a szövetséges államok területén egyáltalában nem, vagy nem

megfelelő mennyiségben szerezhető be. Természetesen az ilyen rendszerben résztvehet több és résztvehet kevesebb állam is. El lehet képzelni olyant, amelynek pl. az összes európai országok részesei, és olyanokat is, amelyben csak két állam vesz részt. De az is lehetséges, hogy preferenciális megállapodásokkal összekötött államoknak több gazdasági szövetsége egymás mellett és egymástól függetlenül alakíthatók meg. Ha az utolsó időben sok szó esett regionális szerződésekről, ezzel a kifejezéssel nagyjában szintén a preferenciális megállapodásokat vagy ehhez hasonló egyezségeket értettek: azaz olyan megállapodásokat, amelyek nem egyfőnmán kezelnek minden külföldi államot, hanem vidékenként — régiók szerint — különbséget tesznek közöttük, amennyiben bizonyos, a regionális megállapodáshoz csatlakozó államnak a rendes legtöbb kedvezményes előnyökön túlmenő előnyöket biztosítanak.

Meglehetősen általános az a nézet, hogy a preferenciális rendszer a legtöbb kedvezményes elvnek negációja és hogy azzal abszolút ellentétben áll. Ebben az értelemben mondják azután sokan, hogy a legtöbb kedvezményes elvet végleg el kell ejteni és hogy azt helyettesíteni kell a preferenciális rendszerrel. Ez azt a látszatot kelti, mintha a legtöbb kedvezményes elv egyfelől és a preferenciális rendszer másfelől két egymással ellentétes gondolatot jelentenének. Nézetem szerint ez a felfogás nem egészen helyes. Nem tagadható ugyan, hogy egy állam akkor, amikor valamely más államnak vámelőnyöket, preferenciális vámokat koncedál, keresztültöri a legtöbb kedvezményes elvet. Hisz ez a rendszer az államok két kategóriáját teremti meg: az egyikbe azok az államok tartoznak, amelyek nagyobb, a másikba azok, amelyek kisebb kedvezményeket élveznek. Dacára ennek azonban téves az a feltevés, hogy preferenciális megállapodások létesítése esetében a legtöbb kedvezményes elv teljesen elveszítené jelentőségét.

Nézetem szerint a preferenciális szerződések útján létrehozott gazdasági szövetségek létesítésével egy új kereskedelempolitikai rendszer keletkezne, amely új rendszert bizonyos dualizmus jellemezné. Az autonóm vámtarifától eltekintve, nem egy, de két szerződéses tarifa léteznék egymás mellett: alacsonyabb tarifa azon államok részére, amelyek az illető gazdasági szövetségnek szintén tagjai, és magasabb tarifa azok részére, amelyek ehhez a szövetséghez nem csatlakoznak. Ugyanilyen módon kétféle legtöbb kedvezményes megállapodás is léteznék egymás mellett, egy tágabb tartalmú a szövetséges államok részére és egy korlátozottabb, a szövetségen kívül álló államok részére. A rendszernek az volna a célja, hogy mindenekelőtt az egyes államok saját termelésének biztosítson valami észszerű, bár nem egyforma védelmet az összes többi államokkal szemben, tekintet nélkül arra, hogy azok beletartoznak-e abba a gazdasági szövetségbe, amelyhez az illető állam csatlakozott vagy nem. De ez a védelem, amely természetesen vámok alakjában volna megállapítva, kisebb volna a szövetséghez tartozó és nagyobb a szövetségen kívül álló országokkal szemben. Ez úton elérhető volna, hogy minden állam azokat a külföldi árukat, amelyekre szüksége van — és nincsen állam, amely azokat teljesen nélkülözhetné —, elsősorban azokban az államokban szerezne be, amelyek vele gazdaságilag

közelebbi viszonyban állanak és neki ezért hasonló előnyöket biztosítanak és hogy csak azok az áruk, amelyeket a szövetségesek egymásnak nem szállíthatnak, vagy ha igen, legalább is nem észszerű feltételek mellett, szereztetnének be a távolabbi külföldön. Egy pillantás a különböző országok áruforgalmi statisztikájára azt mutatja, hogy alig képzelhető olyan preferenciális szerződések útján összekapcsolt gazdasági terület, amelynek nem volna szüksége arra, hogy igen jelentékeny mértékben külföldi árut is hozzon be. Ezért tehát a legtöbb kedvezményre való jognak még mindig igen nagy értéke lesz akkor is, ha az korlátozva lesz azáltal, hogy reá való hivatkozással nem lesznek követelhetők az olyan kedvezmények, amelyeket valamely állam a vele gazdasági szövetségben álló államok termékeinek nyújt. Mert azonban a legtöbb kedvezményes elvnek a preferenciális megállapodások létesülése esetében is még igen nagy értéke lesz, nem helyes a dolgokat úgy beállítani, mintha a preferenciális rendszere való átmenet előfeltétele volna a legtöbb kedvezményes elvvel való szakítás és a teljes lemondás erről az elvről. Nézetem szerint a preferenciális elv nem szakítást jelent a legtöbb kedvezményes elvvel, hanem annak tökéletesítését és kifinomítását célozza. Az egyszerű legtöbb kedvezményes elv, úgy amint azt eddig alkalmaztuk, túlmerev, túlkevésé ruganyos és ezért hatásaiban is túlságosan durva. A preferenciális rendszer, vagyis a kettős legtöbb kedvezmény rendszere — egy messzebbmenő és egy korlátozottabb legtöbb kedvezmény létesítése — több ruganyosságot hoz bele. Az áttérés a preferenciális rendszerre ezért még a legtöbb kedvezményes elv szempontjából is nézetem szerint nem visszafejlődést jelent, hanem a legtöbb kedvezményes jognak hasznos továbbfejlesztését.

Csak futólag említem meg, hogy a preferenciális rendszer azután maga is lehetőséget nyújt további fejlődésre. Sok esetben csak átmenet lesz teljes vámközösségek felé és nyugodtan állítható, hogy az olyan átmeneti állapotok nélkül, amelyeket a preferenciális elv segítségével teremthetünk, vámszövetségek aligha fognak létesülhetni.